

El futur, com sempre, resta obert

Ferran Requejo

Aquest estudi està centrat en la pregunta següent: «¿Es pot considerar que actualment estem assistint a una quarta onada de creació de nous estats en el context de les democràcies occidentals?». Les tres primeres «onades» de creació de nous estats serien les que s'emmarcarien en la desfeta de l'imperi austrohongarès després de la primera guerra mundial (primera onada);

EN TERMES GENERALS, ES POT DIR QUE L'EXISTÈNCIA D'UNA SUPOSADA «QUARTA ONADA» D'ESTATS INDEPENDENTS RESULTA EN AQUESTS MOMENTS UNA QÜESTIÓ TOTALMENT INCERTA

el procés de descolonització posterior a la segona guerra mundial (segona onada); i el col·lapse del sistema presidit per l'URSS a la dècada dels anys noranta del segle xx (tercera onada). Es tracta, efectivament, de tres moments històrics en els que el mapa polític –i la política internacional posterior– va transformar-se de manera significativa per l'aparició de nous estats.

La pregunta anterior té un caire més descriptiu i hipotètic que de caràcter normatiu. És a dir, es pregunta si les dinàmiques que es donen ac-

tualment en determinats contextos poden associar-se (i resumir-se) com un nova etapa de creació de nous estats. No es pregunta, per tant, sobre la legitimitat o la conveniència de que aquests nous estats potencials es produeixin.

Per tal de donar resposta a la pregunta anterior es comparen els processos secessionistes desenvolupats a finals del segle xx durant la tercera onada per tal d'extreure'n algunes conclusions, algunes de les qual poden tenir certa efectivitat en els processos actuals.

D'entrada una consideració de mètode. Una de les premisses de l'èxit dels estudis comparats és el que normalment s'exemplifica amb l'expressió «sempre s'han de comparar pomes amb pomes, i peres amb peres; mai pomes amb peres». En aquest cas l'estudi vol evitar comparar casos que son poc comparables entre sí (barrejar pomes amb peres). En aquest sentit, l'estudi compara aquells casos associats a la «tercera onada» de creació de nous estats, és a dir, processos de secessió originats a partir de l'esfondrament del sistema soviètic a l'Europa central i de l'est. Es tracta de secessions relacionades, no amb la lògica particular d'un estat concret, sinó amb la lògica més general d'un context d'estats pertanyents, diguem-ne, a un cert «imperi», l'imperi soviètic, que entra en crisi a partir de 1989. D'aquesta manera, els casos que estarien

en la hipotètica «quarta onada» de creació de nous estats –un conjunt de col·lectius nacionals inserits en democràcies occidentals però que de moment no han donat lloc a estats independents (Flandes, Catalunya, País Basc, Quebec, Escòcia)– no s'analitzen de manera indiscriminada amb els casos anteriors ja que això suposaria un anàlisi d'entrada mal plantejat en no compartir aquest doble conjunt de casos les mateixes variables de context.

¿Quina resposta es pot donar a la pregunta inicial? En termes generals, es pot dir que l'existència d'una suposada «quarta onada» d'estats independents resulta en aquests moments una qüestió totalment incerta. I també es pot dir que, cas que finalment es produís aquesta quarta onada, tindria unes característiques molt diferents a les de les tres onades anteriors. De fet, els casos implicats en la possible quarta onada són casos territorials d'estats democràtics, un aspecte que els diferencia dels processos de les tres onades anteriors.

L'estudi suscita algunes qüestions d'interès. En primer lloc, s'assenyala que en la tercera onada la qüestió de la independència sorgí en molts casos com una qüestió posterior al procés de democratització dels antics estats comunistes (Eslovàquia seria l'excepció), i que aquest segon procés fou ràpid malgrat les característiques diferents dels estats implicats. En segon lloc, s'assenyala que un aspecte clau en la formació de bon apart dels nous estats fou la resposta poc inclusiva dels «estats matrius» on s'integraven (el marc institucional que oferia l'existència de la Unió Europea –i també de la OTAN i de la OSCE– constituí un factor internacional de reforç de les demandes en el període de transició). En tercer lloc, la majoria d'estats independents havien tingut en el passat institucions de govern pròpies. En quart lloc, el procés vers la secessió pren la forma d'un moviment polític, més que d'un procés dirigit per un partit polític concret. Així, el procés inclou una fase de reivindicacions democràtiques –que inclou reivindicacions de descentralització territorial, unes eleccions pluralistes que inclouen també eleccions a institucions regionals, un reforçament de reivindicacions creixentment sobiranistes per part dels

nous *demoi* constituïts, i, finalment, un procés de secessió en no donar resposta les institucions centrals a aquestes demandes. En resum, de la democratització a la independència.

¿Resulten significatives aquestes qüestions pels casos associats a una possible quarta onada de nous estats (Flandes, Catalunya, Quebec, etc.)? Doncs més aviat poc (i, a vegades, podríem dir que gens). Tots aquests hipotètics casos conformen *demoi* nacionals que formen part de democràcies liberals d'estats desenvolupats en termes socioeconòmics. Les diferències en les variables de contorn respecte al casos dels territoris ex-comunistes resulten evidents (es tracta de pomes i peres), tot i compartir alguns trets en els casos europeus, tal com la reivindicació de la independència dins de la Unió Europea, o la associació del «dret a decidir» amb un aprofundiment dels mateixos valors i institucions liberal-democràtics. Hi ha també diferències molt significatives entre les nacions minoritàries de les democràcies, especialment pel que fa als seus desenvolupaments històrics respec-

I TAMBÉ ES POT DIR QUE, CAS QUE FINALMENT ES PRODUÍS AQUESTA QUARTA ONADA, TINDRIA UNES CARACTERÍSTIQUES MOLT DIFERENTS A LES DE LES TRES ONADES ANTERIORS

tius, i a l'existència o quasi absència en algun cas, d'una cultura política liberal-democràtica i federal. En termes generals, les reivindicacions independentistes interiors a les democràcies occidentals es conformen a partir de dos eixos bàsics als que els estats implicats no donen una resposta adequada (encara que amb graus diferents): 1) un reconeixement formal, a nivell polític i constitucional de la realitat nacional diferenciada de la minoria, i 2) l'assoliment d'un autogovern nacional ple com a mínim en cinc àmbits: simbòlic, institucional, competencial, econòmic i internacional).

Tanmateix, l'estudi també indica la influència o l'impacte de la globalització en els processos

de secessió. Aquest és un aspecte que també és present en els casos de les nacions minoritàries de les democràcies actuals. De fet, alguns indicadors apunten a la conveniència d'assolir la independència per part de determinats col·lectius nacionals quan el món està globalitzant-se a escala econòmica i tecnològica. Es tracta d'un fenomen paral·lel, encara que engrandit en les seves conseqüències, a l'anomenada «doctrina Sinatra» que envolta l'estratègia d'algunes unitats federades en democràcies federals actuals (Alemanya, Canadà, etc). Des de posicions federalistes, aquestes unitats defensen ser actors amb veu i polítiques independents en alguns camps –desenvolupament econòmic, relacions exteriors, etc– per tal de defensar i projectar els seus interessos i estratègies de forma autònoma al dels interessos i estratègies dels seus respectius governs centrals (federals). És a dir, es tractaria d'aplicar el principi de ser actors internacionals reconeguts «in my way».

En el grup de les democràcies occidentals, fora d'alguns casos illencs (Xipre, Malta), no hi ha hagut processos de secessió des de l'època de la separació de Noruega i Suècia a prin-

donat el caràcter entre ambivalent i favorable al *statu quo* que juguen organitzacions transnacionals com la UE. En el pla conceptual, no hi ha res que impedeixi que el tema d'on han de traçar-se les fronteres sigui part del debat democràtic, però en el pla empíric es constata que els estats democràtics (i les seves regulacions constitucionals) són també molt gelosos dels seus territoris; un tema davant el qual es comporten més com a «estats» que com a «democràtics». El futur, com sempre, resta obert.

FERRAN REQUEJO és catedràtic de ciència política a la UPF

EN EL PLA CONCEPTUAL, NO HI HA RES QUE IMPEDEIXI QUE EL TEMA D'ON HAN DE TRAÇAR-SE LES FRONTERES SIGUI PART DEL DEBAT DEMOCRÀTIC, PERÒ EN EL PLA EMPÍRIC ES CONSTATA QUE ELS ESTATS DEMOCRÀTICS SÓN TAMBÉ MOLT GELOSOS DELS SEUS TERRITORIS; UN TEMA DAVANT EL QUAL ES COMPORTEN MÉS COM A «ESTATS» QUE COM A «DEMOCRÀTICS»

cipis del segle XX (a través d'un referèndum) i de la secessió d'Irlanda de Gran Bretanya al 1921 després d'un important conflicte armat. Un fet que segons els partidaris de l'independentisme democràtic podria canviar durant el segle XXI, per bé que, ara com ara, resulta empíricament aventurada qualsevol hipòtesi en aquest sentit